

2006ko euskal literatura¹

Ibon EGAÑA, Jon KORTAZAR, Iratxe RETOLAZA

Erregularitasuna, oreka, berritasuna

Denbora tarte jakin batean argitaraturiko literaturaren interpreta-zio orokorra egitera jotzen denean, irakurketak herstekeo arriskua dago, intuizio eta zehaztapen orokorregietara jotzeko arriskua. Halako ikuspegi orokor honen mugak onarturik ere, 2006. urtean argitaratu-riko euskal literaturaren maparen bide batzuk zedarritzen saiatuko gara, mapa anitz horretako zenbait bide zirriborrazteko baino ez. Duela gutxiko literaturari begiratzearen miopiaz jakitun, askotariko lanak bide zenbaitetan kokatzearen herrentasunaz jakitun.

2006. urtean argitaraturiko literaturari begiratzerakoan, ez zaigu iruditzen gertakari literario mugarririk egon denik. Argitaraturiko libu-ruen artean oreka da nabari, baina oso liburu gutxi gailendu dira nabarmenki, eta gainera, ez da egon haustura estetiko eta poetiko-rik, ez behintzat haustura poetiko eta estetiko erabakigarririk. Bestal- de, idazle kanonikoen argitaraturiko lanetan ere, ez da egon merezi- mendu berezirik jaso duen lanik, ez da egon idazle horien ibilbidean gailurtzat hartu den lanik. Dena den, lazko sorkuntzari dagokionez, honako ekarpen hauek dira aipatzekoak: idazle berrien agerpena, gaiaren berritzea, idazle ezagunek kalitatezko lanak argitaratu izana, eta saiakeraren sendotzea. Gailur gutxi, baina, oreka eta estetika aniztasuna azken aldiko euskal sorkuntzan.

Bestalde, 2006. urtearen ezaugarri nabarmenenetakoa izan da literatur itzulpenaren gorakada eta kalitatea. Euskal literatur sistema

1 Lan hau GIU 06/65 Ikerketa proiektuari esker egin da.

sendotu eta indartu ahala, nobela genero bezala indarra hartuz joan da, eta merkatuko beste generoei lekua kenduz, halako moldez non irakurleek, hala diote editoreek, nobelak eskatzen baitituzte nagusiki; alabaina, nobelaren argitalpena ez da, kopuruez ari garela, beste genero batzuen (ipuina, esaterako) baino askoz handiagoa (*Bazka* aldizkarian jasotako datuen arabera², 2006ko literatur ekoizpenen %36,49 izan ziren nobelak eta %32,43 ipuin liburuak). Nobela gose den irakurlego berri horri begira, zenbait argitaletxek itzulpenera jo dute (nahiz era oraindik minoritarioan), obra garaikideak eta literatur fenomeno gaurkoak itzultzea. Lehen ere gisa horretako ahaleginak egin badira ere, egia da nagusiki klasikotzat jotako literatur lanak itzultzea izan dela orain arteko itzulpen politika euskal literatur sisteman. Testuinguru honetan, nabarmentzekoa da Paul Auster-en *Brooklyn follies*en itzulpena, estreinakoz itzuli baita mundu mailako ospea duen idazle baten lana euskarara gaztelaniaz edo katalanez argitaratu den sasoi berean, edo egile beraren *Kristalezko hiria* nobelaren komikirako egokitzapenaren itzulpena (Txalaparta). Halaber, europar literaturaren izen aipatuenetarik diren Amélie Nothomb eta Antonio Tabbuchiren lanak euskaratu izanak ere itzulpenaren goraldiaren eta balizko normalizazio baten adierazpen lirateke. Horrez gain, nabarmentzekoa da gaztelerez oraindik argitaratzeke dauden (eta beraz literatur sistema espainiarraren onespenean ez duten) hainbat lan euskarara ekarri direla 2006an, Michael Morpurgo ingelesaren *Peaceful soldadua*, Lydia Flem frantziarraren *Izua* edo Oh Jung-hi korearraren *Txoria* kasu (hirurak Alberdania etxean). Europar hizkuntzetan izentxoak egin duten liburuak, gaztelaniaren galbaheirik gabe, euskarara ekartzea izan da kasu honetan politika eta apustua, eta atzerriko narratiba garaikidea euskaraz normaltasunez irakurtzeko lehen urratsetakoak direla esan liteke. Beste hitzez esanda, euskal literatur sistema eta merkatua espainiarretik aparte, autonomiaz jokatzeko ahaleginak.

Edonola ere, zalantzarik gabe, euskaraz sortutako poesia, eta batez ere narratiba dira oraindik ere gaurko euskal sistemaren oinarriak. Horregatik, sarrerako ohar orokor hauen ondotik, genero horiez biez arduratuko gara bereziki, arlo bietan izan diren ekarpen interesgarriak biltzen saiatuz.

2 Ikus <http://www.bazka.info> aldizkariako datutegia.

2006an argitaratutako euskal narratiba

a) Orainari begira

Azkenaldiko euskal literaturak oraina eta bere kontraesan eta anibalentziak hartu ditu gogoetagai, eta aipagarria da idazleek egin duten ahalegina gure orainaldi hurbilekoena ulertzeko eta harra-patzeko, orainaldiaren interpretaziorako gakoak eskaintzeko. Presenterako hurbiltze eta interpretatze ahalegin hau, generoen ezaugarriengatik ziurrenik, narratiban eta salogintzan da nabarmena, eta azken genero honek –ez hain zentrala gure sistematan– eman du ale aipagarriarik arlo sozio-politikoan 2006an, nabarmentzekoak direlarik Joseba Zulaikaren *ETAren hautsa*, Joxe Azurmendiren *Espainiaren arimaz*, Xabier Agirrereren *Tolerantziaren gaineko disertazioa*, Xabier Arregiren *Herria, hiria, nazioa* edo Joseba Azkarragaren *Mendebaldearen mintzo mindua*. Maiz aktualitate eta errealitate sozio-politiko zehatzetik abiatuz, bestetan kontzeptu teorikoak abiapuntu hartuta (hiria, tolerantzia), saio hauek badakarte argirik sakontasun handiko gatazka eta eztabaldetara, dela nazioa eta nazionalismoak, dela (post)modernitatea, dela mendebaldeko zibillizazioa.

2006an ikusi zuten argia, halaber, literatur kritika eta teoriaren inguruko lan garrantzitsu zenbaitek, beren ekarpenen berritasunagatik aipagarri. Manu López Gaseniren *Literaturak umeei begiratu zienean* edo Joseba Gabilondoren *Nazioaren hondarrak. Euskal literatura garaikidearen historia postnazional baterako hastapenak* artikulu bilduma heterodoxoa dira horren lekuko. Horrez gain, euskararen inguruko hausnarketari eskaini zaizkio hainbat gogoeta lan; hizkuntza politikaz eta hizkuntzaren biziraupenaz hausnartzeko helburuz batzuk (hara hor Luis Haranburu Altunaren *Euskararen doluminak*), euskararen adierazkortasunean eta ahalmen espresiboetan sakontzeko helburuz besteak (arnas ludiko nabariz egindako David Anauten *Txokotik zabalera* eta Iñaki Arranzen *Hitza azti*).

Nabarmentzekoa izan da, beraz, salogintzak orainaldiari begiratzeko izan duen ausardia, eskaini duen ikuspegi aniztasuna eta hainbat saio-lanen balio literarioa. Badirudi azkenaldian genero honen sustapenerako antolatutako beka deialdi eta sariketek izan dutela eraginik salogintzaren loraldian, kopuruzkoa soilik ez den goranzko joeran.

Harreman imperfektuak

Orainari begiratzen dioten lanen artean, badira giza harremanak irudikatzeke asmoari lotzen zaizkion lanak, eta batez ere giza harremanetan erroturiko inkomunikazioaz mintzo direnak, edo behinik behin elkar ulertzeko zailtasunaz jarduten dutenak. Xabier Etxaniz Rojok (Donostia, 1971) *Nork bere ozeanoa* izenburupean bilduriko narrazio laburretan bikoteen arteko komunikazio-arazoak kontatzen dira, gehien-gehientsuenetan bikote heterosexualen artekoak. Etxaniz Rojok ez du sakontzen giza harreman hauek gertatzen direneko espazio eta denboran, eta halako deslokalizatze horrek, dirudienez, ezin ulertu horiek are ikusgarriagoak egin nahi ditu, eta batez ere giza harremanetan gertatu ohi diren ezin ulertu horiek orokortzeko gogoia ere iradokitzen da. Antzeko bideari eutsi dio Patxi Iturregik *Dioramak* (Laudio, 1952) bilduman, izan ere, narrazio labur hauetan guztietan testuinguru geografiko eta kulturala aldakorra eta anitza da, eta hartara, kontatzen diren istorio horiei nolabaiteko "izaera" unibertuala eman nahi zaie, baina, aldi berean, irakurlearengan noraeza sentiarazteko gogorik bada izan.

Beste alde batetik, Laura Mintegik andre-gizonen arteko komunikazio eta ulermen arazoak jorratzen ditu *Ecce homo* nobelan, eta horretarako, nobelan zehar maskulinoa eta femeninoa deskribatu eta zehaztu egiten da, eta bi ardatz horien arteko elkarriketan mamitu da nobela. Andre eta gizonen arteko inkomunikazio hori nobelako gai nagusia izan arren, gatazka sozialari ere bide eman dio, eta are gehiago, gatazka sozial horretan kokatu du gizon eta emakumezkoen arteko komunikazio falta. Gatazka sozial hori, Urdaibaiko natur parkean eraiki nahi den zubi baten inguruan harilkatu da.

Giza harremanak jorratu dituzten liburuen artean, aipatzekoak dira bi nobelagile berriren lanak, haien lehen nobelarekin berrikuntza tematikoa etorri da, euskal literaturan ezohikoak ziren giza harremanak jorratu dituztelako. Karmele Jaiok (Gasteiz, 1970) ama-alaba arteko harremana jorratu du bere lehen nobelan, *Amaren eskuak* nobelan. Nobela honetan 35 urteko kazetari batek amarekin duen harremana kontatzen digu, ama gaixotu denetik harekin duen harremana du kontagai, inkomunikaziotik abiaturikoa eta komunikaziorantzko bidea egingo duena. Nobela hau irakurleen artean izandako harrera beroari esker nabarmendu da, ziur asko, hartzailleak eskatzen duen berrikuntza tematiko horri ere erantzun diolako.

Irati Jimenez (Mundaka, 1977) dugu bigarren nobelagile berria, berrikuntza tematikoa ere ekarri duena *Bat, bi, Manchester* nobela laburrean. Manchesterren kokaturiko nobela honetan pisu berean bizi diren bi euskaldunen arteko harremana kontatzen da. Horietariko bat, narratzailea, homosexuala da eta bere pisukidearekin maitemintzen da, itsu-itsuki maitemintzen da, baina, pisukidea heterosexuala da. Estereotipoetatik hurbilxe bada ere, jorraturiko gaia nahikoa berria eta gutxi ibilia da euskal literaturan. Gainera, berrikuntza tematikoa ez ezik, nobela honek ere berrikuntza formala eta estetikoa landu ditu, idazle berri honen dohainen erakusle.

Hiriak

Topo narratibo bezala, hausnarketa literarioaren erdigune gisa, edo hainbat narrazioen arteko batasun-hari bezala hiriak protagonismo aipagarria bereganatu du azken labealdiko euskal narratiban, eta baita beste genero zenbaitetan ere (salogintza, Iván Igartuaren eta Juan Ramón Makusoren poema liburuak edo Ana Urkizaren *Mire hiriko poemak* haurrentzako bilduma, kasu).

Reno hiria hartzen du, esaterako, ardatz espazial bezala Javi Cillerok (Bilbo, 1961) bere bigarren narrazio bilduma haren inguruan osatzeko. Narrazio autonomoak dira Cillerorenak eta hari finak dituzte elkarren lokarri (pertsonaiak, motiboak, eszena errepikatuak...); guztiek dute batzen, halaber, milurteko berriaren etorrera dela eta halako estrainiamendu, ilusio, esperantza eta eszeptizismo kutsu bat, zerbait aldatzera doalako aurrentipena. Mende aldaketak eta Renok, basamortu erdian eraikiriko hiriak osatzen dute, beraz, marko espazial eta tenporala halako mikrokosmos bat osatzeko, non gizon eta emakume garaikideen kezka, desira, gabezia, ezin eta ziurgabetasunak islatzen baititu egileak. Gaurko Iparramerikako ipuingileen zordun den poetika eta estilo batetik idazten du Cillerok, lengoia zinematografikoak blaitutako hizkuntzaz, jolas eginaz eta eginaraziz errealitatearen eta fikzioaren arteko muga gero eta lausoagoekin, autentikoaren eta simulakroaren arteko banalerro nabarrarekin. Reno aitzakia da, beraz, gaurko gizaki mendebaldarraren anbiguitateak aratzeko.

Bestelako hiri baten inguruan bilbatuak dira, bestalde, Xabier Montolaren (Gasteiz 1955) azken narrazio liburuko ipuinak ere; geografikoa bainoago kontzeptuala eta teorikoa den hiri baten inguruan:

euskal hiriaren jiran, alegia. Izan ere, Montoiaren narrazioak eta bildumaren planteamendua nolabait Bernardo Atxagak formulatutako euskal hiri kontzeptuari fikzio itxuran emandako erantzuna dira. Atxagak parametro utopikoetan planteatutako hiri ereduaren aurrean (hiritartasun eskubideetan oinarritutako espazio bat), ifrentzua erakusten dute Montoiaren kontakizunek, Euskal Herri erreala, alegia; distopiatik utopiatik baino hurbilago dagoen Euskal Hiri, alegia. Euskal gizarteko ahotsen aniztasuna biltzea helburu duen egitasmotan anbiziotsua da gasteiztarrarena, hainbat espazio eta gizarte maila testuratzen dituena, guztietan ere nabarmen azaltzen direlarik *hiri* horretako balore nagusiak, guztiak ere hiritartasun utopiko batetik urrunekoak: traizioa, hipokrisia, saldukeria...

Espazio ez espreski urbanoetan kokatuta egonagatik, Jon Alonso salogile eta nobelagilearen estreinako narrazio bildumak, *Erretzailleen eremuak*, badu loturarik Montoiaren liburuarekin; komunean baltituzte hainbat motibo eta kezka: literatur eta kultur inguruetakoa hipokrisia edo eta aldaketa handiek (sozial, ideologiko edo teknologikoek) azpian harrapatutako hiritarrek duintasunagatik egindako borroka dira bi bildumek partekatzen dituzten gaietakoak. Narratiba laburraren hainbat tradiziotara jotz, Alonsoren narrazioek tematika sozio-politikoak lantzen duten ipuinak (utopien krisia eta bere ondorioak azpimarratuz), nahiz barruranzko begiradadunak, intimoagoak nahiz gogoeta metaliterarioa bideratzen dutenak bildu ditu, ipuin bakoitzari beharrezkoa zaion perspektiba narratiboa, ahotsa eta giroa emanaz.

Alonsoren lanean bezala Montoia edo Cillerorenean, garrantzi berezia hartzen du proiektu handien eta azalpen oro-biltzaileen krisiaren gaineko gogoetak, eta horrek gizartearen nahiz banakoarengan eragiten dituen kontraesanak arakatzera zuzentzen du idazleak lupa.

Migrazioak

Orain eta hemen gertatzen denaz aritzean, gaurko gizartearen kontraesan eta gatazkez aritzean (dela euskal gizartea, dela europar edo mendebaldarra) nahitaezkoa da migrazio mugimenduez eta beren herrialdeak utzitako pertsonaz aritzea ere, eta, hala, mundu garai-kideko migrazioak euskal narrazioaren gogoeta gai bihurtuz doaz apurka. Pablo Sastrearen (Madril 1958) *Enpleguaren arbolak* Mixaren gorabehera eta pasadizoak kontatzen ditu: gipuzkoar herri koxkor batean bizitzen jarritako etorkin errusiarra da bera, gutxi-asko era

behartuan insertzio laboreko programa batean ari dena. Literaturan maiz nagusitzen den immigrantearekiko jarrera biktimista edo karitatezkoa baztertuta, Sastrek pertsonaia konplexua sortu du, gertukoa eta sinesgarria, eta zalantzan hartzen ditu, lanerako pertsonaiak duen motibazio faltarekin, gizarte kapitalistak lanari ematen dion nagusitasun erabatekoa. Obra korala da Sastrerena, tragedia txikiez tonu minorretan mintzo dena, eta gaurko zibilizazioaren norabideaz hainbat galdera eginarazten dituena.

Gaurko gizarte europarrak etorkin legez kanpokoel ezartzen dien patu krudelaren salaketa jasotzen du oso modu ageriko (eta hein batean panfletarioan) Paddy Rekaldek (Bilbo 1964) *Ragga ragga dator gaua* nobelan. Bertan, etorkin baten heriotza euskal preso politiko batenarekin parekatzen da, biak ere ahula heriotzera kondenatzen duen gizarte eredu jakin baten biktimizatut aurkeztuz.

Immigrazioez dihardu halaber, Ixiar Rozasen (Lasarte 1972) *Ne-gutegia* eleberriak, baina ikuspegi historikoago eta paneuropar batekin. Dede eta Emik Berlinetik eta Bartzelonatik Gorgonara (Livornoko kostako irla batera) egiten dituzten bidaiak abiapuntu hartuta, nobelak koordenada tenporal eta espazialetan atzera-aurrera egiten du jolas, eta galtzailleen istorio txiki eta zatikatuen bidez, XX. mendeko Europaren gaineko begirada poetikoa eskaintzen du, bazterrean utzi gabe gaur egungo gatazka eta problematikak, hala nola, globalizazioaren ondorioak, hiri handietako bakardadea, deserrotze sentimendua... Begirada poetikoak eta poesiatik hurbil dagoen prosa poetikoak ematen diote batasuna istorio txiki eta zatikatuez osatutako nobela honi.

Informazioaren gizartea

Oraina harrapatzeko saio hauetan, migrazioen inguruko eta espazio urbanoen inguruko narrazioez gain, 2006ko euskal literaturan egon dira gaurkotasun handiko beste espazio bat hausnarketara eraman duten lanak ere: espazio mediatikoa, hain zuzen ere. Patxi Zubizarretaren (Ordizia, 1964) *Txantxa*. *Quick* nobelak eta Nora Arbelbideren (Uhartea Garazi, 1980) Goizeko zazpiak nobelak informazio-gizartearen oinarri diren espazio mediatikoez mintzo dira. Bi nobela hauetan, informazioak mediatizaturiko gizartea birsortzeko, alegia, medio audobisualek eta espazio zibernetikoak mediatizaturiko gizartea birsortzeko, berebiziko garrantzia hartzen dute baliabide tipo-

grafikoek eta berrikuntza formalak. Bi nobela hauetan, beraz, hitzaren izaera bisuala nobelaren ardatzetariko bat da.

Alde batetik, Zubizarretaren nobela hirigune arrunt bateko egunerokotasunera eginiko hurbilketa da. Hurbilketa honetan ugariak dira komunikabideen inguruko hausnarketak, eta baita segurtasun sistema eta zaintza-sistemen inguruko hausnarketak ere. Hartara, aurrez aurre jartzen dira komunikazio-bide posible horiek guztiak eta gaur egungo gizon-emakumeek bizi dituzten inkomunikazio egoerak. Gaur egungo gizartearen segurtasun eza, harridura eta ezbaiak adierazteko egileak baliabide estatistiko eta formal anitz erabiltzen ditu (fragmentazioa, eskuizkribuen erreprodukzioa, grabazioen transkribapena –zalantza, zuzenketa eta guzti–).

Beste alde batetik, Nora Arbelbideren estreinako nobelak, *Goi-zeko zazpiak*-ek, informazio gizartearen ikuskera parodikoa eskaintzen du. Parodia hori mamitzeko, arrakasta duen musika talde baten bahiketa kontatzen da, disketxe batek merkatuaren legera sorturiko musika taldea. Bahiketa hau bi norabidetarantz zuzenduriko diskurtso parodikoa harilkatzeko anekdota baino ez da; batetik, ikerketa-kazetaritzaren ikuskera parodikoa eskaintzen du; bestetik, intrigazko generoa ere parodiatu egiten du (alegia, mass mediatan arrakasta handiena duen generoaren parodia egiten du).

Intrigazko genero hori gaur egungo kultur adierazpide gehiengotan arrakasta handikoa bada ere, 2006ko euskal literaturan gutxi jorraturiko generoa da. Baina, bada alpatu beharreko ekarpena, batez ere serie-hiltzailearen irudia euskal literaturara ekarri duelako, eta bide horretatik, nahikoa trama berritzailea osatu duelako. Alberto Ladrón Aranaren (Iruñea, 1972) *Arotzaren eskuak* nobelaz ari gara. Nobela honetan suspensea eta intrigari neurria hartzen zale egungo gertakariak eta gertakari historikoak elkarlotzen dituen trama osatuz, thriller historikoaren ildotik. Intriga eta gertakari historikoak lotzeko, Bigarren Mundu Gerratean gertaturiko zenbait gertaera ikertu beharrean egongo den gazte bat aurkezten digu.

Nobela honetan, beraz, orainaldian kokaturiko begiradak iraganen kokaturiko gertakariak ikertzen ditu, orainalditik iraganera jauzika ibiliz, orainetik iraganen haztaka ibiliz. Dena dela, thriller historikoari dagozkion ezaugarriak kontuan harturik, iraganetik eginiko ibilbide hori nahikoa azalekoa da, intrigarako aitzakia baino ez da, ez du gertakari historikoetan sakontzeko asmorik.

Iraganetik eginiko ibilbide azkar honetaz gain, 2006ko sorkuntzan egon da iraganean iltzaturiko begirada sakonagorik, asmo sendoagorik.

b. Iraganari begira

Begirada historikoa

2006. urtean historiari begiratzen dioten bi nobela aipagarrienak XVI. mendean kokatzen dira. Kuriosoa da bi nobela historiko hauetan tarte historiko hau jorratu izana, izan ere, euskal nobela historikoak sarriago ekin dio irakurketa politikoari loturiko gertakariak jorratzeari (esate baterako, 36ko gerra, gerra karlistak edota trantsizio garaia), irakurketa literario-historikoari loturiko gertakariak jorratzeari baino. Bi nobela hauetan begirada historikoak euskal literatura idatzian garrantzia handikoa izan zen garaira garamatza, XVI. mendera; alegia, euskaraz idatziriko lehen liburua inprimatu zeneko garaira garamatza te bi nobelek, Bernard Etxepareren *Linguae Vasconum Primitiae* (1545) liburua argitaratu zeneko garaira. Ildo horretatik, Bernard Etxepare idazlea da Joxan Oizen (Donostia, 1969) *Beñat Dardo* nobelan fikziora bihurtzen den pertsonaia, idazle horren irudia berrituz eta berrirakurritz. Horretarako, Etxepareren ibilerak dira kontagai, kartzelan poemak idazten hasi zenetik liburua argitaratu zuenera arte. Ibilbide horretan, aipagarria da idazle honek borroeroarekin duen harremana, nobelaren lehen aldean oso ondo mamitu dena, baina nobelaren amaiera aldean ahulxeago ibilli dena.

Borroeroaren pertsonaia ere aipagarria da Aingeru Epaltzaren (Iruñea, 1960) *Mailuaren odola* nobelan. Hemen ere Etxepare idazlea eta bere obra aipatu egiten dira, baina protagonismoa batik bat euskal literaturaren historiako beste idazle batzuek hartzen dute: Joanes Leizarraga, eta batez ere Pedro Axular, nobelaren pasarte batzuetako idazle ere badena. Nolanahi ere, Epaltzaren nobelak XVI. mendeko Nafarroako Erreinuari begiratzen dio, Borboi eta Albret dinastietako oinordeko sasikoa den Joanes Mailu protagonistaren ikuspuntutik, garaiko gatazka politiko eta erlijiosoak hauspotuz.

Bestalde, 36ko gerrak ere idazleengan interesa sorrarazten du. Interes honi erantzuten dio Xabier eta Martin Etxeberria (Zarautz, 1974) anaien argitaraturiko *Ez dadila eguzkia sartu* nobelak. Lan

honetan gipuzkoako futbolari baten biografia oinarritzat hartuz, 36ko gerra pil-pilean zegoen hartan euskal selekzioak Europan zehar egini-ko bidaiak kontatzen zaizkigu, izan ere, futbol jokalaria hauek guztiek Europan zehar futboleant aritu ziren, baita hainbat partida irabazi ere, guda-zelaian gerra galdu egiten zen bitartean.

Historiaren eta fikzioaren artean

Non amaitzen da historia eta non hasten literatura? Non dago errealia eta fikzioaren arteko banalerroa? Horiek eta irakurlea maiz asaldatzen duten antzerako beste galdera batzuk daude 2006an argitaratutako bi libururen oinarrian: Jose Enrike Urrutia Capeauren (lurreta 1954) *Ergelen nonbrea* eta Jesus Mari Olaizola *Txilikuren Bizitza eredugarriak*, joera klasikoa eta izaera ludikoa ezaugarri dituztenak biak ere. Schwob edo Borgesen ekarrien bidetik eta asmo ludiko eta umorezko garbiz, Txilikuk elementu erreal eta fikziozkoekin jolasten du, hogeitabost biografia "eredugarri" (ohar bedi ironia) osatu arte; entziklopedia nagusietan ez dauden hogeitabost pertsonaiaren biografia bana eman du Txilikuk, egiazko gertaeretan oinarrituak maiz edonola ere, eta eredugarritzat aurkezten diren pertsonaia eta gertakarien eredugarritasuna ezbaian jartzea helburu hartuta. Urrutia Capeauk, bestalde, historiaren eta literaturaren arteko mugarekin jolas egiten du, denboran zehar bidaia bat proposatuz hainbat istorio-oren bidez (erreal nahiz fikziozko), zeinek komunean baitute ideia orokor bat: pertsonak beren patuaren jabe direla eta jasaten dituzten zorigaitzen arduradun. Egileak bere klasikozaletasuna berresten du beste behin ere, dela tematikoki (Grezia klasikoa hainbat narrazioen kokaleku eta inspirazio-iturri hartuta), dela formalki (XVI. mendeko prosa klasikoan inspiratzen baita bere idazkera).

Memoriaren denbora

Iraganari eginiko begirada hauetan, badira memoriaren denborari erantzuten diotenak ere. Nobelan, Anjel Lertxundik (Orio, 1948) fikziozko memoria aipagarria sortu du *Ihes betea* lanean. Judu baten memoriak osatu ditu nobela honetan, judutar jatorri hori ezezagun zuen gazte hitlerzalearen memoriak, hain zuzen ere. Judutarra dela jakitea, jakina, mugarri izango da haren bizitza eta nortasunaren garapenean, eta Alemaniatik ihes egin beharko du, Italiatik, Frantziatik, eta abarretik ibiltzera beharturik. Pertsonaia honek, hortaz, ihes fisiko

eta psikologikoa abiatzen du, memoriaren eta aitortzaren denboren artean gorpuzturiko ihesa, eta ikuspegi moral konkretuetara lerratzen dena, egilearen ibilbide narratiboaren bidetik. Beraz, nobela honek Anjel Lertxundiren ibilbide literarioan berrikuntza tematikoa badakar ere, jorraturiko ikuspegiari lotu zaio.

Fikziozko memoria hauekin batera, 2006ko urtean memoria pertsonal zenbaiten argitarapena ere aipatzekoa da. Memoria pertsonal hauetan gertaera autobiografikoak kontatzen badira ere, birsortze narratiboak badu pisua. Batetik, Jose Ramon Golkoetxeak, "Ardo-txi"k, *Mentxakaren aitortpena* liburuan 60ko eta 70eko hamarkadetan ETAko kide zela bizitakoak kontatzen ditu, bere lekukotzaren berri emanez. Bestetik, Jokin Urainek (Mendaro, 1959) *Errotarria* liburuan kartzelako kronika eta memoria egiten du, preso politikoak hartuz gune eta foko komun gisara, 36ko gerratik gaur egunera arte.

Horiek horrela, 2006. urtean argitaraturiko euskal narratiban denbora eta espazio anitz bisitatu eta birsortu dira.

2006an argitaraturiko euskal poesia

2006. urtean argitaraturiko euskal poesiari begiratzerakoan, azken urteetako poesian ere aipatzekoak diren bi ezaugarri igartzen dira. Lehenik, paradoxikoki, gustua markatuagoa den momentu honetan, urtero-urtero argitaraturiko lanen kopuruak behera egin du –egile bakarreko liburuak kontuan hartuz, eta argitaratu berri direnak kontuan hartuz–, baina argitaraturiko ale-kopuruak ere, eta gainera, irakurleen kopuruak ez du gora egin. Bigarrenik, poeten lanak erakar-garriak egiten dituzten bi ezaugarri aipatu behar dira: alde batetik, oroitzen diren literatura-lanak izan ohi dira –narratibazko lanekin alderatuz, azken hauek azkarrago ahazten direlako, azkarrago arintzen delako haiekiko estimua–; beste alde batetik, sorkuntza poetikoa pertsonalaren eta indibidualaren eremuan mugitzen da, eta hartara, hizkera adierazkorrak sortzeko joerak eta esperimentaziorako joerak gailentzen dira.

Berreskuraturiko poemak

Urtea Koldo Izagirrek (Altza, 1953) musika-taldeentzat eginiko testuen bildumarekin abiatu zen. Izagirreraren azken poesia-liburua

1997. urtean argitaratu zen, eta izagirreraren narrazio-lanak nahikoa erregulariki argitaratu badira ere hamar urte hauetan zehar, isiltasunaren bidea harturik zuen lirikaren esparruan. Hartara, *Teilatuko lizarra* bilduman urte horietan guztietan katurako idatziriko testuak bildu dira, baina, jada poesia liburuetan ezagunak ziren poemak ere bildu dira, poema hauek kantuak eraman izan badira. Liburuaz besteko komunikazio-bideetan hedaturiko testu hauen bildumak, idazketa argiago baterantz hurbiltzea ekarri du, baina betiere idazlearen kezka iturri bertsuei eutsiz (ironiaren ikuskera, alegoria nazionala, hizkuntzaren tradizioa/transgresioa, eta abar).

Katurako eginiko edota katurako erabilitako testuen bilduma dugu Xabier Letek (Oartzun, 1944) argitaraturikoa ere, *Abestiak eta poema kantatuak*. Bilduma honetan poetaren ibilbidearen joera existentzialista gailentzeaz gain, egilearen autopoetikarako zedarri batzuk ere ezartzen dira, dela egileak idatziriko hitzaurre pertsonalean, dela bildumaren azken partean txertaturiko bi elkarrizketa mamitsuetan.

Poeta biren obra

Emakumearen idazketaren presentzia geroz eta handiagoa da euskal literaturaren eta euskal poesiaren munduan. 2006an Leire Bilbao (Ondarroa, 1978) lehen poema liburua argitaratu du, *Ezkatak*, harrera oso ona izan duena eta identitate femeninoaren ertzak arakatzen dituena. Horrez gain, bere lengoia poetikoak arreta erakarri du itsas giroa metaforizatzen baitu, orain artean gutxi landutako mundua euskal sorkuntzan.

Castillo Suarez (Altsasu, 1976) zazpigarren poema liburua eman du argitara: *Bala hutsak*, bere poetika bereziaren beste erakustaldi bat: poema laburrak, eguneroko pertsonal baten atalak –nahiz ez duen egunerokoaren formarik ez idazketa datarik–, non egunerokotasunarekiko zaletasuna uztartzen den nostalgiaz eta dezepzioz ziprztindutako gogoetarekin. Errealitatearen eta sentiberatasunaren arteko talkak jarraitzen du izaten poema fragmentatuetan adierazitako munduaren oinarri.

Poesia eta hiria

Ivan Igartuak (Gasteiz, 1972), filologia eslaviarrean lizentziaduna, lehen poema liburua argitaratu du, Gabriel Arestiren oihartzun nabarmenak dituena, izan ere, *Harrizko hiri hau* poema liburuaren izenbu-

ruak bilbotarraren poetikan funtsezkoa zen "harri" hitzarekin jolas egiten du. Ivan Igartuaren harrizko hiria materiako hiri da, baina baita hitzezkoa ere. Ez da alferrekoa egilearen filologia eslaviarreko formazioa aipatzea, horrek bere testuartekotasuna harremanetan jartzen baitu literatura erteupar eta errusiarrarekin. Gabriel Aresti eta bere harria bere poesiaren hastapenean badaude, poetarekiko elkarrizketarako aitzakia gisa, ez litzateke ahantzi behar poesia sozialak marko bezala balio duela, Igartuaren eskuek landuta, gaurko Euskal Herriko biolentzia egoeraren salaketa egiteko, "Heriotza eta ideiak" bezalako poemetan.

Hiria marko eta gai bezala darabil Juan Ramon Makusok (Errenteria 1961) *Hiri gorazarre* liburuan, izenburuak anbiguotasun bat gordetzen duela ("hiriari" eta "hiri" egindako gorazarrea, alegia). Bada parekotasunik bilduma honen eta Ivan Igartuaren aurrekoaren artean. Juan Ramon Makusorenean ere Gabriel Arestiren Itzal babes-emallea da, nahiz eta poeta honek gurago duen Aresti sinbolikoa konprometitu eta soziala baino. Poemak zabalak dira, hiriaren gaineko begiradak giza kondizioaren gaineko gogoetara baitarama egilea.

Poesia eta artea

Urtearen amaieran honako poeta hauen lanak eman zituen argitara. Gerardo Markuletaren (Oñati, 1962) *Ezjakitasunak* liburua traza argiko poesiak, iradokizunaren poesiak, adierazpide erritmikoaren poesiak osaturik dago.

Koldo Izagirrek, kantu-bildumaren ondoren, *Rimmel* liburuan aita-alaba arteko elkarrizketa trinkoa sortu du. Elkarrizketa alabaren jaiotza-unean abiatu egiten da, eta alabak gurasoekiko dependentzia urratzean itxi. Poemarioaren batasuna ibilbide biografiko bikoitzaren hartu-emanek osatu da: batetik, alabaren ibilbide biografikoa dago; bestetik, ni poetikoaren ibilbide biografikoa, aitarena. Elkarren osagarri, elkarren eragile. Poesia eskuragarriagoa eta argiagoa egin du, adierazpide banguardista eta surrealistez leundurik, eta aldi berean, poesia-lan handi baten gakoak gordetzen dituena: ironia, errebeldia, lengoia poetikoaren erabilera aberatsa, irudian trinkoturiko forma poetikoak, lengoia poetiko anitzen nahasketa (narrazioa –baita kostunbrismoa ere–, fabula, haur poesia, tradiziozko metro eta formen elaborazioa...).

Amaia Iturbideren (Bilbo, 1961) poesia argitaratu gabe egon da

1994. urtetik aurrera. Isiltasun hori hautsiz argitara eman berri du Madrilén, bi hizkuntzatan eginiko edizioan: *Lore mutuak eta tuaren ezkontzak. Flores mudas y las bodas de la saliva*. Iturbidek artearekin solasean den poesia egiten du, gauzen interpretazio sakonen bila dabilzan testu sinbolikoak sortzen ditu, errealitatearen ikuspegi berezia sortuz.

Poesiaren ekarpen berri hauek estetika hegemonikorik gabeko panorama uzten dute agerian, baina, halaber, kezka iturri bertsuetatik edaten duten sorkuntza lanak izanik: errealitatearekiko kezka, egunerokotasunarekiko kezka, eta errealitatearen interpretazio pertsonalekiko kezka.

Aipaturiko lanak

Itzulpen lanak

Auster, Paul. *Brooklyngo erokeriak*, Alberdania [Itzultzailea: Oskar Arana]

Auster, Paul. *Kristalezko hiria*, Txalaparta [Itzultzailea: Harkaitz Cano]

Flem, Lydia. *Izua*, Alberdania [Itzultzailea: Joxan Elosegil]

Jung-Hi, Oh. *Txoria*, Alberdania [Itzultzailea: Juan Kruz Igerabide]

Morpurgo, Michael. *Peaceful soldadua*, Alberdania [Itzultzailea: Mirentxu Larrañaga]

Nothomb, Amélie. *Katilinarenak*, Igela [Itzultzailea: Joxan Elosegil]

Tabucchi, Antonio. *Pereirak dioenez*, Igela [Itzultzailea: Fernando Rey]

Saiakera

Agirre, Xabier. *Tolerantziaren gaineko disertazioa*, Pamiela.

Anaut, Dabid. *Txokotik zabalera*, Alberdania.

Arranz, Iñaki. *Hitza azti*, Alberdania.

Arregi, Xabier. *Herria, hiria, nazioa*, Pamiela.

Azkarraga, Joseba. *Mendebaldearen mintzo mindua*, Euskaltzaindia-BBK

Azurmendi, Joxe. *Espainiaren arimaz*, Elkar.

Gabilondo, Joseba. *Nazioaren hondarrak. Euskal literatura garaikidearen historia* postnazional baterako hastapenak, EHU.

Haranburu Altuna, Luis. *Euskararen doluminak*, Elea.

López Gaseni, Manu. *Literaturak umeei begiratu zienean*, Pamiela.

Zulaika, Joseba. *ETAren hautsa*, Alberdania.

Ipuin liburuak

- Alonso, Jon. *Erretzailleen eremua*, Susa.
 Cillero, Javi. *Ero hiria*, Alberdania.
 Etzaniz Rojo, Xabier. *Nork bere ozeanoa*, Erein.
 Iturregi, Patxi. *Dioramak*, Elkar.
 Jiménez, Irati. *Bat, bi, Manchester*, Elkar.
 Montola, Xabier. *Euskal hiria sutan*, Elkar.
 Olaizola, Jesus Mari "Txilliku". *Bizitza eredugarriak*, Elkar.
 Urrutia Capeau, Jose Enrike. *Ergelen nonbrea*, Pamiela.

Nobelak

- Arbelbide, Nora. *Goizeko zazpiak*, Elkar.
 Epaltza, Aingeru. *Maiuaren odola*, Elkar.
 Etxeberria, Xabier eta Martin Etxeberria. *Ez dadila eguzkia sartu*, Elkar.
 Jalo, Karmele. *Amaren eskuak*, Elkar.
 Ladrón Arana, Alberto. *Arotzaren eskuak*, Elkar.
 Lertxundi, Anjel. *Ihes betea*, Alberdania.
 Mintegi, Laura. *Ecce homo*, Txalaparta.
 Oiz, Joxean. *Beñat Dardo*, Susa.
 Rekalde, Paddy. *Ragga ragga dator gaua*, Susa.
 Rozas, Ixiar. *Negutegia*, Pamiela.
 Sastre, Pablo. *Enpleguaren arbola*, Susa.
 Zubizarreta, Patxi. *Txantxa. Quick*, Erein.

Memoria eta lekukotasuna

- Goikoetxea, Jose Ramon "Ardotxi". *Mentxakaren aitorpena*, Elkar.
 Urain, Jokin. *Errotarria*, Susa.

Poema

- Bilbao, Leire. *Ezkatak*, Susa.
 Igartua, Iván. *Harrizko hiri hau*, Hiria.
 Iturbide, Amaia. *Lore mutuak eta tuaren ezkontzak. Flores mudas y las bodas de la saliva*, Atenea.
 Izagirre, Koldo. *Teilatuko lizarra*, Susa.
 Lete, Xabier. *Abestiak eta poema kantatuak*, Elkar.

Makuso, Juan Ramon. *Hiri gorazarre*, Elea.

Markuleta, Gerardo. *Ezjakintasunak*, Elkar.

Suárez, Castillo. *Bala hutsak*, Elkar.

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak

libelak